

- 23.Завальнюк О.М., Олійник С.В. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 – травень 1920 рр.): монографія. Вид. 2-е, доп. і перероб. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. С. 75.
- 24.Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). 4-е вид., змінене і доповн. / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. Львів : Світ, 1992. С. 542.
- 25.Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році: короткий історичний огляд. 2-е вид. Мюнхен, 1946. Кн. 2. Ч. 3. С. 77.
- 26.Там само. С. 77-78.

Sergij Oliynyk

THE FIRST MILITARY ACTION OF THE EASTERN AND WESTERN UKRAINIANS ON THE GREAT UKRAINE

The author of the article analyses in detail the preconditions and the events of the Proskuriv offensive operation, which was conducted by the jointing Ukrainian armies – UPR and UGA. He clarified the positive features and disadvantages of these two armies, highlighted the directions of the troops movement and areas of combat clashes of Ukrainian units with the Red Army troops.

Key words: *revolution, UGA, UPR – army, fighting, front, flanks, offensive, Proskuriv operation.*

Отримано: 6.03.2019

УДК 94:327(437:439)«1918»

DOI: 10.32626/2309-2262.2019-7.74-86

Іван Боровець

(Кам'янець-Подільський)

СЛОВАЦЬКІ ЗЕМЛІ ЯК ОБ'ЄКТ ЧЕХОСЛОВАЦЬКО-УГОРСЬКОГО ЗМАГАННЯ В ЛИСТОПАДІ-ГРУДНІ 1918 р.

У статті охарактеризовано перебіг політичної, військової, дипломатичної боротьби за Словаччину між Чехословацькою та Угорською республіками упродовж листопада-грудня 1918 р. Проаналізовано зміст та наслідки Белградського перемир'я. Розкрито подробиці внутрішньополітичної ситуації на словацьких землях, перебіг дипломатичних переговорів у Парижі та Будапешті, особливості чесько-словацьких та угорсько-словацьких взаємин на даному етапі. Вирішальним фактором, що вплинув на розв'язання даної проблеми стала позиція Франції, яка висунула вимогу угорській владі вивести війська зі словацької території.

Ключові слова: *Чехословаччина, Угорська республіка, Франція, перемир'я, автономія, дипломатія, демаркаційна лінія, чехословацькі легіони.*

В результаті розпаду Австро-Угорської імперії словацькі землі увійшли до складу новоутвореної Чехословацької

республіки. Проте влада Транслейтанії (угорська частина монархії Габсбургів), а незабаром революційний уряд Угорщини не одразу ж визнали нову ситуацію та прагнули будь-що зберегти за собою так звані «верхні землі». Відтак, в листопаді-грудні 1918 р. статус Словаччини залишався непевним, адже формальна приналежність до Чехословаччини не відповідала становищу де-факто, коли угорські війська та владні структури все ще зберігали контроль над даною територією.

Окреслена проблема не було докладно проаналізована у спеціальних розвідках вітчизняних науковців, хоча головні факти цього невеликого часового відрізка констатують у своїх працях О. Кравчук, І. Шніцер, М. Кріль, Є. Пугач¹.

30 жовтня 1918 р. у місті Турчански Святий Мартін була прийнята Декларація словацька нації, в якій активісти словацького національно-політичного руху, згуртовані в Словацькій національній раді (СНР) на чолі з М. Дулою, заявили про своє рішення увійти до складу Чехословаччини. Причому дане рішення було прийняте поза впливом акції з проголошення Чехословацької республіки у Празі (28 жовтня 1918 р.), про яке учасники доленосного засідання в Мартіні ще не знали². З 6 листопада у Західній Словаччині (в м. Скаліца) розпочав діяльність тимчасовий чехословацький уряд у справах Словаччини³.

Тим часом у Будапешті 28-31 жовтня вирувала найактивніша фаза «революції айстр». Під тиском протестувальників, у лавах яких були робітники, середні та нижчі майнові групи міщанства, революційно налаштовані солдати, на пост прем'єр-міністра 31 жовтня було призначено графа М. Каройі⁴. Він мав авторитет демократично орієнтованого аристократа та антантофіла. Саме на нього покладалися надії щодо налагодження контактів із західними, зокрема французькими, політиками. Основною метою переговорів були більш м'які умови сепаратної капітуляції, порівняно із перемир'ям у Падуї 3 листопада 1918 р., підписаним з Антантою віденським урядом.

Перша реакція революційної угорської влади на проголошення Чехословаччини не була негативною. Проте її позиція, адресована не лише Празі, але й міжнародному співтовариству, характеризувалася визнанням нової держави лише в межах колишнього Чеського королівства, тобто без території Словаччини⁵. 13 листопада угорський уряд уклав з французьким головнокомандувачем Балканського фронту Ф. д'Еспере окреме Белградське перемир'я. В ньому йшла мова про лінію розмежування між військами Антанти та підрозділами вже колишньої австро-угорської армії на півдні та заході Транслейтанії, але в тексті не згадувалося про демаркацій-

не окреслення території на півночі та сході, тобто на словацьких землях⁶.

Зрозуміло, що Ф. д'Еспере, будучи військовим, а не політиком, у змісті перемир'я потурбувався власне про чітке розмежування лінії співдотику між ворожими арміями, а так як Словаччина лежала поза нею, вона не особливо цікавила командувача Балканським фронтом. Французький прем'єр-міністр Ж. Клемансо в цьому ж дусі визнавав документ лише військовою конвенцією.

Проте угорські діячі надали цьому політичній інтерпретації, а саме – вважали словацькі землі залишеними під контролем будапештської влади⁷, тим паче, що згідно 17-пункту перемир'я визначалося, що навіть на зайнятих союзниками територіях у своїх владних повноваженнях залишається угорська адміністрація⁸. В декларації від 11 листопада уряд Каройі засвідчив готовність до збройного опору «чеському наступу»⁹. Як бачимо, угорські урядові кола навіть в умовах декларованої демократичної революції залишалися на великодержавних позиціях і не визнавали права словаків на національне самовизначення.

На даний час новоутворена чехословацька влада ще не мала в своєму розпорядженні значних військових контингентів, та й чеська громадськість, перебуваючи в святковій ейфорії від казково легкого відродження державності, психологічно ще не була готова до збройної боротьби проти угорців за словацькі інтереси. В результаті угорські війська 14 листопада завдали поразки нечисельним чехословацьким підрозділам в битві при Туранах, оперативно зайняли більшу частину Словаччини, в т.ч. Мартін, де заарештували М. Дулу та ще одного підписанта Мартінської декларації О. Шкровину¹⁰. За вказівкою будапештського уряду на контрольованих територіях стали формувати угорські та формально спільні угорсько-словацькі національні ради.

Головною метою будапештських політиків було прагнення укласти зі СНР окрему угоду, яку потім планували подавати як свій головний контраргумент на переговорах щодо заперечення територіальних змін на планованій Паризькій мирній конференції. 16 листопада вони запропонували провокативний проект, згідно якого громадський спокій і порядок на словацьких землях мали утримувати словацькі та угорські загони національної гвардії, а не іноземні військові підрозділи¹¹. У разі його втілення в життя, чехословацькі легіони позбавлялися статусу опори нової влади, адже де-юре вони були «іноземними військовими підрозділами». За умови, що загонів власне словацької національної гвардії фактично не існувало, всі військові, а, отже, й політичні важелі впливу залишалися б в угорців.

В цей час одним з політичних маневрів угорського уряду був проект щодо перебудови Транслейтанії на конфедерацію дунайських народів, що отримав характерну назву «Східна Швейцарія». Згідно нього передбачався кантональний устрій, а з 13 кантонів словацьке населення мало домінувати у трьох (північно-західному, північному та східно-словацькому). Даний устрій мав бути чинним до визначальних рішень Паризької конференції, до якої активно готувалася угорська дипломатія¹². Проте дана концепція так і не була реалізована й 2 грудня по суті «здана в архів», адже ситуація на міжнародній арені явно не сприяла прагненням Будапешта.

На дипломатичному фронті чеські політики протестували проти агресивних дій угорської армії. 14 листопада прем'єр-міністр Чехословаччини К. Крамарж направив відповідну телеграму, а 20 листопада офіційну ноту в Будапешт про те, що Словаччина є невід'ємною частиною Чехословацької республіки, яка визнана всіма державами Антанти, а тому відповідні пункти Белградського перемир'я не розповсюджуються на її територію¹³.

У відповідь від імені угорських Національних Зборів на адресу союзних держав надійшли телеграми з протестом проти вторгнення «чеського війська» у Словаччину, що кваліфікувалося ними як порушення міжнародних угод. Каройі також звернувся до Верховної військової ради у Версалі, щоб вона усунула суперечності між текстами Падуанського та Белградського перемир'я й направила в регіон незаангажованих представників, які б засвідчили, що Угорщина економічно не може існувати без Словаччини, а претензії угорської влади на словацькі землі є правочинними. У тексті послання також вказувалося, що будапештський уряд визнає СНР та її право на урядування в Словаччині, але воно має здійснюватися в рамках державної єдності Угорщини¹⁴.

Дії Франції упродовж листопада відзначалися обережністю. Хоча міністр закордонних справ Чехословаччини Е. Бенеш ще 3 листопада просив надати військову допомогу молодій республіці, Ж. Клемансо не задовольнив дане прохання. У посланні від 27 листопада Е. Бенеш скаржиться: «Військові плани змінюються з дня на день. Спочатку обіцяли наші (чехословацькі легіонерські – І.Б.) дивізії та одну французьку, далі обіцяли, що прийдуть дивізії з угорського фронту, а тепер кажуть, що їх спершу буде необхідно спрямувати в Україну, а ми щоб свої території обороняли власним військом»¹⁵.

Дійсно в цей час французькі кораблі увійшли в акваторію Чорного моря, готуючись до десанту в українських причорноморських портах, а командувач Дунайської армії французь-

кий генерал А.-М. Бертело розробляв плани наступу в Україну через Бессарабію силами трьох дивізій¹⁶. Однак дивно, чому даний напрямок був більшим пріоритетом, ніж направлення військ в Словаччину? Та й військових частин власне на Балканському фронті у французів було достатньо для проведення операцій і на сході, і на півночі. Можна припустити, що задекларовані Бенешу обставини були швидше відмовками, ніж реальними причинами і, можливо, що проголошення 16 листопада Угорської республіки на чолі з президентом М. Каройї дало підстави для паризьких політичних кіл взяти паузу з вирішенням угорського питання. Республіканський уряд, в свою чергу, сподівався на далекоюсяжні позитивні домовленості з Антантою. Словацькі дипломати повідомляючи, що «з досить достовірних джерел ходять чутки, що Каройї пропонує Антанті компенсацію до 20 млрд. крон з умовою, що мирна конференція збереже єдність Угорщини»¹⁷. Зрештою, Ж. Клемансо таки дав наказ Ф. д'Еспере вимагати від угорців вивести війська зі Словаччини¹⁸, але без чіткого окреслення даної території, що залишало Будапешту простір для подальших дипломатичних маневрів.

Складною була внутрішньополітична ситуація у Словаччині. За підрахунками словацького дослідника П. Шворца в розглядуваний період приблизно 50 % населення словацьких земель були проти виходу зі складу Угорщини та приєднання їх до Чехословаччини¹⁹.

Не бракувало політичних акцій античехословацького штибу. Так, в Прешові була створена Східнославацька національна рада на чолі з мадярофілом В. Дворчаком. Прешовський біскуп Новак підтримував позицію Угорської ради, створеної 9 листопада в Ужгороді, яка задекларувала від імені українців-русинів вірність єдиній Угорщині²⁰.

11 грудня у м. Кошице оголошено про створення Словацької народної республіки й від імені її населення (так званих східних слов'яків) було задекларовано бажання тісної співпраці з угорською державою²¹. Щоправда, будапештська влада не висловила проголошеній республіці офіційного визнання під приводом того, що словацька проблема набула міжнародного виміру й нове державне утворення має схвалити мирна конференція²². У місті Кремниця колишній університетський професор Р. Грагер розширював листівки з назвою «Прохання верхньоугорських народів до міжнародної мирної конференції» та організував збір підписів серед населення з протестом проти виходу Словаччини зі складу Угорщини. Є інформація, що дану акцію підтримало понад 250 тис. осіб²³. 9 грудня представники німецької національності на словаць-

ких землях, яка в абсолютній більшості була налаштована проугорськи, проголосили в місті Кежмарок Спішську республіку, що мала залишатися під егідою будапештської влади²⁴.

Незадовільною була економічна та продовольча ситуації в регіоні. Непоодиноким явищем були стихійні бунти, що придушувалися загонами угорської національної гвардії (гонведами)²⁵.

Гострою для чехословацької влади була кадрова проблема, адже практично всі управлінські та чиновницькі посади обіймали проугорськи налаштовані працівники. З цього приводу словацький політик К. Медвецьки згадував: «В період перевороту (*тобто становлення Чехословаччини – І.Б.*) ми не мали надійних людей практично на жодній посаді в управлінні, суді, жандармському відділку. Майже без винятку там сиділи угорці, або ще гірші від них мадярони. Вони були зв'язані з Пештом, отримували платню тут і там, від угорської влади, отримували звідти інструкції як стримувати наше зайняття Словаччини, саботувати управління, а крім того подавали відомості про пересування нашого війська»²⁶. Тож не дивно, що вслід за чехословацькими легіонами у Словаччину прийшли чеські спеціалісти з обслуговування залізниць, чиновники, працівники служб громадської безпеки тощо.

Типові подробиці неясної ситуації на початку листопада 1918 р. подає хроніка населеного пункту Ступава: «Невизначеність тривала два-три дні, а потім прийшов відділ кадетів з Братислави, якого замінили гонведи. На автомобілі з Братислави прибув уповноважений жупана доктор Ф. Юріга (*один з очільників впливової Словацької народної партії – І.Б.*) і в тривалій промові втихомирював люд, адже маємо тепер свободу. Про чехословацьку республіку не говорив ні слова. Лише начебто будемо мати словацькі школи та управління. Ніхто не думав, що будемо в новій державі, адже всі вважали, що це станеться в рамках Угорщини»²⁷.

Для тогочасного зовнішньополітичного курсу чехословацької влади було характерним наявність двох різнорідних стратегій. Особисто Е. Бенеш, перебуваючи в Парижі, був переконаний в позитивному ставленні дипломатії Антанти до чехословацької проблеми й пропонував не вести ніяких переговорів з австрійським та угорським урядами. Проте в цілому празький уряд не поділяв такої впевненості свого міністра закордонних справ та вважав за необхідне призначити своїх дипломатичних представників у Відень та Будапешт²⁸.

Відтак, в угорській столиці словацький політик М. Годжа вів разом з членами СНР тактичні перемовини з урядом Каройї. Важливо, що вони були розпочаті з дозволу Праги, але мали стосуватися лише проблеми виведення з території Словаччини

угорських військ²⁹. М. Годжа та його співробітники налагодили контакти з офіцерами місії Антанти в Будапешті, сербськими та румунськими політичними представниками. Однак про наслідки першої розмови з керівником союзницької місії у Будапешті французьким підполковником Ф. Віксом він повідомляв, що той «вважає вступ наших військ на словацькі землі за невдалу ініціативу, яка суперечить умовам перемир'я, рекомендує відкликати війська, вірить угорській інформації, що наше військо чинить безпорядки, веде агітацію та допускається грабежів»³⁰.

Угорські урядовці, знову ж таки, використовували дані переговори для переконання словацьких політиків у недоцільності переходу під чехословацьку владу та зваблювали їх різними обіцянками і компромісами щодо становища Словаччини в оновленій Угорщині. Зокрема, йшла мова про правовий статус, подібний до того, що мала Хорватія у складі Ціслейтанії. СНР залишали лише освітні справи, суди мали перевести на словацьку мову, а межі словацької адміністрації встановлювалися за переписом 1910 р., тобто такі, які суттєво звужували фактичний ареал розселення словаків. Згідно контрпропозиції М. Годжі словацьке управління мало розповсюджуватися на ширшу територію включно з містами Братислава та Кошице, а угорська сторона мала повернути словакам конфісковані ще в XIX ст. цінності Словацької Матиці³¹.

Угорсько-словацькі перемовини торкалися й управлінських справ у перехідний період. Так, Р. Фабри домовлявся про неполітичні питання громадської безпеки та поліційного порядку. Але угорці використали їх для висунення ще однієї ідеї, яка стосувалася створення спільного угорсько-словацького парламенту й урядування СНР, що було певною варіацією автономного статусу Словаччини. Щоправда, за межами компетенції словацького урядування залишалися Братислава, Нові Замки, Кошице з округою, Врбельський, Рожнявський, Гелніцький та Стропковський окреси³².

Хоча словацькі переговорники запевняли Прагу, що вони контактували з угорцями лише щоб відтягнути час й маневрувати й не обговорювали принципові питання політичного устрою, тобто не зраджували чехословацькій державно-правовій платформі, але в чехів закрадалися підозри щодо ймовірного словацького «сепаратизму». В подальшому це стало вагомим аргументом на користь централізованого підходу в управлінні Словачиною з Праги та фактичного усунення СНР від вирішення поточних політичних питань на словацьких землях. Так, без погодження з нею було затверджено кандидатури словацьких представників до Революційних Національних Зборів Чехословаччини. Тому серед них були

лише віддані празькій владі діячі, які цілком приймали концепцію «єдиної чехословацької нації» та були готові інтереси центру ставити вище від словацьких національних. Як наслідок, коли наприкінці листопада СНР підняла питання про конкретну обіцянку щодо надання празьким урядом автономії Словаччині, клуб словацьких депутатів Національних Зборів відкинув дану пропозицію³³.

Тим часом, Е. Бенеш систематично лобіював у Парижі вимогу скасувати неприйнятні для Чехословаччини пункти Белградське перемир'я. Натомість республіканська влада Угорщини, залишаючись на великодержавних позиціях збереження угорської політичної нації, так і не знайшла прийнятної платформи у переговорах з Антантою. У такій ситуації Париж цілком пішов назустріч чехословацьким побажанням. 29 листопада Бенеш інформував Прагу, що домовленості з угорцями в Парижі визнаються лише у військових справах, а їх владні структури мають там статус регіональних, а не державних органів. У зв'язку з цим слід наголошувати на неофіційному характері словацько-угорських перемовин у Будапешті та не надавати їм великого значення³⁴. Разом з тим повідомляв наступне: «Було телеграфовано, щоб угорці негайно очистили територію по лінії: [Білі – І.Б.] Карпати, р. Морава, Прешпорк, Дунай до р. Іпль та м. Рімавська Собота, звідти до течії Берега та до Ужу аж по Карпати»³⁵.

Підбадьорена такою підтримкою, наприкінці листопада СНР проголосила ще один документ – «Звернення до словацької нації», в якому повторно було чітко підкреслено, що вся територія Словаччини належить до Чехословаччини, а угорський уряд вже не має над нею влади³⁶.

3 грудня командувач військ Антанти Ф. Фош у своїй ноті визнав за чехословацькими підрозділами у Словаччині статус союзницьких, висунув вимогу відвести угорські війська зі словацьких земель, але про закріплення пропонованої Бенешем демаркаційної лінії у тексті ще не йшлося. Перші підрозділи чехословацьких легіонів вступили на словацькі землі 2 грудня, а вже 7 грудня у м. Жіліну прибув уповноважений празького уряду у справах Словаччини В. Шробар. Цікаво, що він у своєму щоденнику за цей день занотував міркування про необхідність перепису населення краю³⁷. Це доводить велику потребу в чіткій статистичній інформації щодо національного складу Словаччини у той час задля представлення її на Паризькій мирній конференції як основного контраргументу проти прагнень Угорщини зберегти дану територію за собою. Празький уряд вже на засіданні від 30 грудня 1918 р. висловив згоду з пропозиціями Шробара³⁸.

Угорська влада ще намагалася маневрувати. Посилаючись на відсутність чіткого територіального опису лінії відведення своїх військ, вона затримувала їх відхід. У зв'язку з цим М. Годжа висунув пропозицію про тимчасову демаркаційну лінію Братислава – Комарно – Чоп – Ужгород, яка залишала за Будапештом дещо більшу територію, ніж планувала Бенешом лінія розмежування, а тому її 6 грудня поспішили підписати угорські представники³⁹. Крім того, 21 грудня 1918 р. будапештська влада оголосила про плани забезпечити всім національним меншинам Угорської республіки широкі автономні права⁴⁰. Це було спрямовано на зваблення словацьких діячів ідеєю автономії, яку чехословацький уряд їм так і не надав.

Проте 24 грудня уряду Каройі через Ф. Вікса була передана офіційна нота французького міністра закордонних справ Пішона. У тексті ноти містилася вимога дотримуватися демаркаційної лінії, яка вже чітко визначала словацькі територіальні межі: на півночі по старому кордону Угорщини, на півдні – Дунай від гирла р. Морави до гирла р. Іпль, далі по її течії до Рімавської Соботи (залишена на словацькому боці), потім прямою лінією до гирла р. Уж, на північ її течією до Ужоцького перевалу⁴¹. Таким чином, вперше в національній словацькій історії на міжнародній арені був окреслений чіткий територіальний вимір словацьких земель.

До кінця грудня чехословацькі легіони вели загальний наступ і поступово займали територію Словаччини. 15-12 грудня підрозділи під командуванням полковника Шобла зупинили просування в районі Спіша польських загонів та зайняли Попрад. У Центральній Словаччині здійснювався наступ у напрямку Врутки – Кремніца – Зволен – Банська Бистриця. Східна група військ Шобла 28 грудня зламала оборону угорських підрозділів в районі Маргецан і вийшла до головних міст Східної Словаччини – Прешова та Кошіце⁴².

Значну військову допомогу у цей час надала Італія. Частини чехословацьких легіонів, сформованих в Італії, стали передислоковуватися у Словаччину та вступали в бій з угорськими підрозділами. Так, хроніка Ступави зафіксувала, що 30 грудня в населений пункт вступило 6 тис. італійських легіонерів, які вели себе досить коректно⁴³. Для експертних консультацій та допомоги чехословацькому військовому командуванню прибули італійські офіцери-радники на чолі з генералом Л. Піччіоне, з яких була сформована Італійська військова місія в Чехословаччині⁴⁴. Упродовж 30 грудня 1918 – 1 січня 1919 р. підпорядковані їй війська цілком взяли під свій контроль Братиславу⁴⁵.

Таким чином, у листопаді-грудні 1918 р. розгорнулася інтенсивна політична, дипломатична й військова боротьба за 82

Словаччину між щойно проголошеними Чехословацькою та Угорською республіками. Обидві сторони завзято приналежали нечисельну й недосвідчену словацьку політичну репрезентацію обіцянками поважного статусу словацьких земель в їх складі із забезпеченням національних інтересів населення. Але, як продемонстрували події, остаточне рішення приймали не словаки, а звитязна у Першій світовій війні Франція, до сфери впливу якої відійшов даний регіон. Саме її підтримкою намагалися заручитися як чехословацькі, так і угорські очільники. Успіх в цій справі на боці Праги був прогнозованим, адже Чехословачина була визнана союзником Антанти. Натомість Угорщина, попри зміну політичного режиму, залишалася у статусі переможеної й зрештою зазнала всієї гіркоти «тріанонської травми», яка ще й досі дається взнаки в угорському суспільстві.

Примітки:

1. Кріль М. Історія Словаччини. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету, 2006. С. 161-162; Кравчук О. Національна політика Чехословацької республіки. 1918-1929 рр. Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2008. С. 37-40; Шніцер І.О. Історія словацького автономістського руху 1918-1938 рр. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2008. С. 23; Пугач Е.П. Історія Словакии. Харків : ХНУ имени В.Н. Каразіна, 2013. С. 142.
2. Hronský M., Pekník M. Martinská deklarácia. Cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska. Bratislava : Veda, 2008. S. 281.
3. Кравчук О. Національна політика Чехословацької республіки. 1918-1929 рр. ... С. 37.
4. Контлер А. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы / Пер. с англ. В.Т. Олейника. Москва : Издательство «Весь Мир», 2002. С. 425-426.
5. Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Česko-slovenska // Polska akademia umiejętności. Prace Komisji środkowoeuropejskiej. 2015. Tom XXIII. S. 64-65.
6. Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918. Dokumentárny výklad o jednaniach dr. Milana Hodžu ako čl. pomocníka s Karolyiho maďarskou vládou v listopade a prosinci 1918 o ústup maďarských vojsk zo Slovenska (odtisky zo «Slovenského denníka»). Bratislava : nakladom redakcie Slovenského denníka, 1929. S. 127.
7. Кравчук О. Національна політика Чехословацької республіки. 1918-1929 рр. ... С. 38.
8. Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 22.
9. Ďurišin M. Prouhorské štátoprávne a národnopolitické koncepcie na území Slovenska v rokoch 1918-1919 // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Випуск 27. 2011. С. 95.

- 10.Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Československa... S. 76.; Krajčovičova N. Začlenovanie Slovenska do Československej republiky (1918-1920) // Slovensko na cesti k demokracii. Bratislava : Historický Ústav SAV, 2009. S. 23.
- 11.Krajčovičova N. Začlenovanie Slovenska do Československej republiky (1918-1920)... S. 25.
- 12.Michela M. Plány slovenskej autonómie v politike Maďarska 1918-1920 // Historický časopis. 2009. Ročník. 57. Číslo. 2. S. 273-274.
- 13.Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории. Кн. 1 / [отв. ред. В.В. Марьина]. Москва : Наука, 2005. С. 96-97.
- 14.Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Československa... S. 76-77.
- 15.Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 26.
- 16.Головченко В. Переможна Антанта і незалежна Україна: спроби дипломатичного порозуміння // Україна дипломатична. 2011. Випуск 12. С. 840.
- 17.Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 31-32.
- 18.Krajčovičova N. Začlenovanie Slovenska do Československej republiky (1918-1920)... S. 24.
- 19.Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Československa... S. 67.
- 20.Đurišin M. Prouhorské štátoprávne a národnopolitické koncepcie na území Slovenska v rokoch 1918-1919... C. 96.
- 21.Tajták J. Separatistické a dezintegračné tendencie na Slovensku v 19. a 20. Storočí // Acta historica Neosoliensia. 2005. Ročník 8. S. 115.
- 22.Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Československa... S. 75.
- 23.Đurišin M. Prouhorské štátoprávne a národnopolitické koncepcie na území Slovenska v rokoch 1918-1919... C. 96.
- 24.Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Československa... S. 66.
- 25.Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории... С. 97.
- 26.Bartlová A. Plány a aktivity slovenskej elity pred vznikom spoločného československého štátu // Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období. Bratislava : HU SAV, 2010. S. 24.
- 27.Kronika mesta Stupava. S. 3. URL: www.stupava.sk/modules/file_storage/download.php?file
- 28.Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 27.
- 29.Кравчук О. Національна політика Чехословацької республіки. 1918-1929 pp. ... C. 39.
- 30.Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 45-46.
- 31.Ibid. S. 40-45; Švorc P. Začleňovanie Slovenska do nového štátu a vznik Československa... S. 77.
- 32.Đurišin M. Prouhorské štátoprávne a národnopolitické koncepcie na území Slovenska v rokoch 1918-1919... C. 96.

33. Hronský M. Slovensko pri rozpade Rakúsko-Uhorska a konštituovaní samostatného Česko-Slovenska (1918 – 1920) // *Studia academica Slovaca. Prednášky XXXVIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava : STIMUL, 2002. S. 330.
34. Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 47.
35. Ibid. S. 34.
36. Dončová A. Problematika včlenovania južných oblastí Slovenska na príklade územia okresu Veľký Krtíš // *Acta historica Neosoliensia*. 2006. Ročník 9. S. 124.
37. Tišliar P. Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska. Bratislava : STATIS, 2007. S. 10.
38. Krajčovičová N. Dva ťaživé problémy Úradu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska po vzniku prvej ČSR // *Slovensko v dejinách 20. storočia. Kapitoly k spoločenským a vojensko-politickým udalostiam. K 70. narodeninám PhDr. Mariána Hronského DrSc / Miloslav Čaplovič, Mária Stanová a kol.* Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. S. 92.
39. Slovenský rozchod s maďarmi roku 1918... S. 64-65.
40. Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории... С. 98.
41. Hronský M. Geopolitické postavenie Slovenska vo Veľkej vojne a vojenskom konflikte ČSR s Maďarskou republikou rád roku 1919 // *Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20 storočí. Zborník referátov z vedeckej konferencie v Bratislave 15-16 októbra 2002*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2003. S. 37.
42. Шніцер І.О. Історія словацького автономістського руху 1918-1938 pp. ... С. 23.
43. Kronika mesta Stupava. S. 3. URL: www.stupava.sk/modules/file_storage/download.php?file...
44. Ferenčuhová B. Sui rapporti tra l'Italia e la Repubblica ceco-slovacca tra il 1918 e il 1920 Selezione di documenti dell'Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, Roma // *Slovak Studies. Rivista dell'istituto storico Slovacco di Roma*. 2015. № 1-2. S. 181.
45. Krajčovičová N. Začlenovanie Slovenska do Československej republiky (1918-1920)... S. 29.

Ivan Borovets

SLOVAKIAN LANDS AS A OBJECT OF THE CZECHOSLOVAK-HUNGARY COMPETITION IN NOVEMBER-DECEMBER 1918

The author of the article describes the course of the political, military, diplomatic struggle for Slovakia between Czechoslovakia and the Hungarian republics during November-December 1918. He analyses the content and consequences of the Belgrade Armistice. The author reveals the details of the domestic political situation in the Slovak lands, the course of diplomatic negotiations in Paris and Budapest, the Czech-Slovak and Hungarian-Slovak relations at that time. The decisive factor, which influencing the solution of this problem, was the position of

France, which demanded Hungarian authorities to withdraw troops from the Slovak territory.

Key words: *Czechoslovakia, Hungarian republic, France, Armistice, autonomy, diplomacy, demarcation line, Czechoslovak legions.*

Отримано: 23.01.2019

УДК 94(477.87)«18/19»

DOI: 10.32626/2309-2262.2019-7.86-96

Ростислав Майор

(Кам'янець-Подільський)

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ РУСИНІВ ЗАКАРПАТТЯ У ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОМУ ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОРІВНЯЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ (середина XIX — початок XX ст.)

У статті проаналізовано рівень національної самосвідомості русинів Закарпаття у порівнянні з рівнем національної самосвідомості як українців, котрі проживали на теренах Наддніпрянщини, Галичини та Буковини, так і інших європейських народів (французів, поляків тощо) у середині XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: *нація, русини (українці), національна свідомість, ідентичність, Закарпаття.*

Найважливішим фактором при визначенні національності людини є її національна самосвідомість, а, відповідно, етнонім, який вона використовує для означення своєї належності до тієї чи іншої нації. Використання такого підходу при пошукові відповіді на питання: «Якої національності корінне населення Закарпаття?» дозволяє з впевненістю констатувати про їх належність до руського (українського) народу, адже ще до середини XX ст. вони у повсякденному житті називали себе «руснаками», «русняками», «руси́нами», «руськими» (значно рідше «українцями») або використовували релігійну ідентичність, говорячи, що вони «руської віри»¹. Так, упорядник підручників для народних шкіл Закарпаття В. Чопей на початку 1880-х рр. зазначав, що українець в Угорщині називає себе «руси́ном, руснаком, русняком, а за росіянина ніколи не говорить, як за русина, як за свого, але як за москаля»². Дещо пізніше в чернівецькій газеті «Буковина» відомий етнограф та мовознавець В. Гнатюк помістив статтю закарпатського вченого Г. Стрипського, який відмічав, що на питання «Який ти чоловік?» українець із Закарпаття відповість «русин», але не «росіянин», «москаль», «русский»³. Відомий галицький громадсько-політичний діяч В. Охримович, подорожуючи Закарпаттям у 1890-х рр., підкреслював, що мешканці тутешніх сіл називають себе «руснаками»⁴. На питання до селян: «Що